

Олена ШЕРЕМЕТ
(Харків, Україна)

**Книги протоколів летучок
як важливе джерело з вивчення
історії становлення і розвитку
української телевізійної
журналістики
(на прикладі архівних матеріалів
Харківської студії телебачення
50-60-х рр. ХХ ст.)**

«Два найвизначніші винаходи в історії: книгодрукарство, що посадило нас за книги, та телебачення, що відірвало нас від них», – цей афоризм тонко відобразив значення телебачення в суспільно-культурному житті як явища суто специфічного, феноменального й неординарного для повсякдення ХХ ст.

Зародження харківського телебачення як одного з найвпливовіших засобів масової комунікації (від англ. «mass communication» – «масове спілкування» за допомогою технічного споряддя) сягає коренями 30-х років ХХ ст.

Розвиток харківського телебачення протягом 1950–1960-х рр. знаменувався початковим етапом «кристалізації» його організаційних форм і структур, поступовим, але впевненим запровадженням у побут харків'ян, зародженням і становленням слобідської телевізійної журналістики, осмисленням її ролі в культурно-суспільному житті мешканців міста, функціональним розмежуванням з іншими на той час високорозвиненими видами мистецтва, його носіями – кіно, театром, оперою тощо. Цей динамічний етап розвитку харківського телебачення і телевізійної журналістики умовно завершується появою регулярних кольорових телепередач та зміною керівництва телестудії на початку 1970-х рр., що призвело до помітного творчого застою в цій галузі.

Книги протоколів летучок – обговорення телепередач за тиждень між членами творчого колективу – являють собою важливе джерело з вивчення історії становлення і розвитку української телевізійної журналістики на початковому етапі її існування. Телевізійна журналістика

1950–1960-х рр. відзначалася зародженням її специфічних жанрових ознак і якостей, всотуванням попередніх традицій невізуальної журналістики, компенсацією яскравістю ідей і творчих пошуків недосконалої апаратури тощо.

Дух самої епохи певною мірою відобразився й на джерельній базі. Так, найбільш репрезентативною джерельна база виступає при висвітленні питань, пов'язаних з історією розвитку харківського телебачення, ця історична інформація лежить на поверхні і значно доступніша дослідникам, аніж та історична інформація, що може науково свідчити про розвиток харківської тележурналістики, вона фактично прихована за рядом цифр і документів. Саме з цієї точки зору книги протоколів летучок містять цінну інформацію про сам процес формування журналістських цінностей і принципів на локальному, місцевому рівні.

Це джерело цінне тим, що відображає як об'єктивні, так і суб'єктивні проблеми розвитку даного засобу масової інформації на місцевому ґрунті, ілюструє міжособистісні стосунки у колективі, суспільну думку. Ще однією перевагою у виборі даного джерела з історії вивчення перших кроків харківського телебачення доби хрущовської «відлиги» є його певна точність, наближеність до безпосередніх реалій зборів та обговорень творчого колективу із дослівною передачею сказаного, посиланням на точне датування та авторство. Леонід Лаврентійович Оприщенко, тогочасний директор Харківського телебачення (з квітня 1959 р.), випускник факультету журналістики ХДУ ім. М. Горького, так зазначав цільову спрямованість цих періодичних (приблизно раз на тиждень) зборів для вирішення невідкладних завдань: «За время летучки нужно кратко обсудить всю работу за неделю, дать общий анализ. Присутствие членов советов положительно сказывается на летучке. Тема летучки должна быть о новом, что было за неделю» [1, арк.13].

Асистент кінооператора I категорії Євсєєв Вадим Аркадійович зауважував: «Очень плохо подготовлены к летучкам и обозреватели, и сектор выпуска. Нужно обвинять не голословно, а если указываешь ошибку, то назови и причину. У нас не сцена театра, где актер может сделать отклонения» [1, арк.15].

Важливою складовою інформації книг протоколів летучок є критика, що дозволяє наряду з інформацією, пронизаною почуттям ейфоричного поступу нового виду мистецтва, як називали телебачення у 1950–1960-х рр., простежити і певні недоліки зароджуваної української

тележурналістики. Задля ілюстрування даної тези доречно навести приклади недоліків тележурналістської роботи у досліджуваній період з цього специфічного виду джерел за даними Державного архіву Харківської області.

Основними недоліками харківського телемистецтва за матеріалами книг летучок можна назвати наступні:

принцип партійності й шаблонності в основі підготовки передач:

- тов. Юрій Іванович Бондар (художник-постановник II категорії, безпартійний) про сюжет під назвою «Кража»:

«Образы решены разнопланово и не чувствуется алчность капиталистов...» (17.01.1966) [4, арк. 1];

- тов. Кравченко:

«У нас в последнее время все хуже и хуже передачи об обсуждении программ партии. Задушевность часто искусственна... У хроники все идет штампованно» (09.10.1961) [1, арк. 2];

- тов. Ніна Семенівна Нестеренко (режисер I категорії, безпартійний) про показ демонстрації 7 листопада:

«Харьков был показан не интересно. У нас это звучит сухо, как отчет» (13.11.1961) [1, арк. 14];

- тов. Чирикова:

«Все наши передачи направлены на тему о съезде партии» (20.11.1961) [1, арк. 17];

- тов. Кравченко про передачу «Блокнот агитатора»:

«Все правильно, но смотрится без интереса. Диктор читает скучно, не интересно...» (18.12.1961) [1, арк. 24];

- тов. Єфим Ісаакович Межев (старший редактор) про відзначання річниці Жовтневої революції:

«У нас уже выработался шаблон в праздничных репортажах... Голос Авраменко и др. были сугубо казенные. Должны быть короче. Говорили слишком обыденно. Текст должен быть смелее, поднят до уровня гос. политики... Мы очень тускло смотримся на фоне Москвы» (11.11.1969) [5, арк. 19];

2. на перших порах помітна непрофесійність працівників і фахівців, відсутність досвіду:

- тов. Межев про телепередачу «Резерви економії»:

«...пример того, как очень хороший текст испорчен ведущим» (31.01.1966) [4, арк. 5];

- тов. Володимир Якович Воронов (головний режисер) про хроніку:

«...Наши операторы по линии изобразительной не двигаются вперед» (09.10.1961) [1, арк. 3];

▪ тов. Дьяковська:

«У нас наши сотрудники очень плохо говорят на украинском языке. Этого делать нельзя» (18.12.1961) [1, арк. 25];

▪ тов. Юрій Андрійович Мекеров (старший редактор):

«Комментатор был плохо подготовлен. У нас нет комментаторов» (15.01.1962) [1, арк. 31];

▪ тов. Лора Євгенівна Станкова (старший редактор) про «Телеафішу»:

«...Ведущая не может вести на украинском языке» (18.10.1965) [3, арк. 52];

▪ тов. Цирина Семенівна Позіна (режисер III категорії) про телепрограму «Старт»:

«...Ведущие не работают над собой и с ними не чувствуется работа речи» (21.10.1969) [5, арк. 18];

▪ тов. Майя Іванівна Кавалерідзе (режисер) про телепередачу «Актеры и роли»:

«Комментаторов у нас нет, но нужно их воспитывать. Ведущая была с данными, но нужно с ней работать. Немного был выученный текст. Ей нужно иметь больший запас слов для импровизации» (03.02.1970) [5, арк. 26];

▪ тов. Микола Автономович Завада (режисер III категорії) про телевізійні новини:

«Очень плохо оформляются выпуски теленовостей. Почему художники не хотят чаще обновлять задники?» (20.01.1964) [2, арк. 7];
3. значне кількісне і якісне переважання громадсько-політичних передач над художніми випусками:

▪ тов. Кавалерідзе:

«Преобладали общественно-политические передачи. В художественном вещании была бедность показа» (04.02.1969) [5, арк. 3];

▪ тов. Оприщенко:

«Наши политические передачи должны быть выше художественных передач» (18.12.1961) [1, арк. 26-27];

▪ тов. Петро Васильович Федорченко (кінооператор II категорії):
«У нас забрали главного редактора, кинооператора для укрепления политической редакции, а нашу редакцию укрепили. Раньше было 2 группы осветителей, а сейчас одна, которая должна работать на все редакции» (08.01.1962) [1, арк. 29-30];

4. значне кількісне і якісне переважання російськомовних передач над українськомовними :

- тов. Олександр Едуардович Макарьський (асистент старшого редактора):

«Почти все передачи шли на русском языке» (16.12.1969) [5, арк. 21];

- тов. Дьяковська:

«У нас наши сотрудники очень плохо говорят на украинском языке. Этого делать нельзя» (18.12.1961) [1, арк. 25];

- тов. Фалькович про дитячий журнал «Двухлетка зовет»:

«Язык был плохой по причине, что дети не знают украинский язык. По этой причине нужно вести журнал на русском языке» (29.01.1962) [1, арк. 33];

- тов. Яків Лазарович Резніков (режисер I категорії) про телевізійні новини:

«Ведущий говорил хорошо, но язык не был чисто украинский» (08.02.1965) [3, арк. 1];

- тов. Ніна Борисівна Дубакіна (редактор) про передачу «У Любопытных кинолюбителей»:

«Очень плохо, что язык смешанный» (22.02.1965) [3, арк. 6];

- тов. Фалькович:

«Требовать, чтобы передачи шли на украинском языке, это варварство. Из-за этого потеряла свою прелесть детская передача. Было стыдно смотреть на детей, которые говорили на языке, которым они никогда не пользуются» (12.04.1965) [3, арк. 16-17];

- тов. Станкова про «Телеафишу»:

«Ведущая не может вести на украинском языке» (18.10.1965) [3, арк. 52];

- тов. Клименко:

«Язык у нас очень плохой. 99% идет у нас на русском языке» (06.01.1964) [2, арк. 3];

- тов. Валентина Мекертичівна Осипянц (режисер II категорії):

«Передачи на сельскохозяйственные темы шли на русском языке. Почему? Ведь выступающим легче говорить на украинском языке» (30.03.1964) [2, арк. 27];

5. слабка розвиненість форм художніх передач:

- тов. В. І. Іванова про кіноредакцію:

«Фильмы шли очень плохие, старые» (30.10.1961) [1, арк.11];

- тов. Оприщенко:

«Детская редакция очень слабая стала... Много кинофильмов о войне» (27.11.1961) [1, арк. 20];

6. «рухливість» телевізійних програм у часовому вимірі, їхня незакріпленість за певним часом показу, нечітка періодичність:

▪ тов. Дубакіна:

«Для ТН нужно найти постоянное время. Это очень важно» (18.03.1969) [5, арк. 8];

▪ тов. Гайворонський:

«Письма, полученные в эту неделю. Очень много писем с жалобами о нарушении программ» (15.01.1962) [1, арк. 31];

▪ тов. Самойленко:

«...Нет согласованности между редакциями в составлении программы» (06.01.1964) [2, арк. 2];

▪ тов. Магченко:

«Со страхом ждем расписания. У нас опять не качество, а количество» (13.01.1964) [2, арк. 5-6];

7. застарілість телеапаратури, її нестача:

▪ тов. Євсєєв:

«На этой аппаратуре работать нельзя. Режиссеры и операторы превращаются в техников и занимаются починкой» (09.10.1961) [1, арк. 2];

▪ тов. Нінель Семенівна Рудова (головний редактор):

«...Стыдно выходить на Москву с серой, подрыпанной, технически негодной пленкой» (17.02.1964) [2, арк. 17];

▪ тов. Інна Іванівна Синявіна (режисер III категорії):

«Очень жаль, что у нас нет записывающей аппаратуры» (23.12.1969) [5, арк. 24].

Серед інших «слабких» місць розвитку слобідського телебачення у 1950–1960-ті рр. за протоколами летучок простежуються наступні: певна заполітизованість, «завченність» і шаблонність самих постанов передач, репортажів, опитувань тощо; слабкість прояву творчої новаторської ініціативи; віддання переваги формам та кількості над якістю; слабкість хронікальних жанрів, помітний на перших порах вакуум у розвитку сатиричних та спортивних випусків; нестача професійно підготовлених кадрів; майже повна відсутність у телецентру належних приміщень, меблів, їх застарілість; певна розмитість жанрів, їх непослідовність; дуже слабкий розвиток передач та випусків на сільсько-господарську тематику тощо.

Книги протоколів летучок цікаві нам як цінне джерело з вивчення історії харківського телебачення та культури в цілому ще й тому, що саме цей комплекс пам'яток минувшини якнайточніше та найкритичніше відображає ті складні обставини та скрутні умови, в яких робило перші, але впевнені кроки слобідське телебачення, що є певною методологічно правильною альтернативою, протипагою т.зв. «соціалістичному романтизму повсякдення» тих часів. На жаль, ця тенденція у певному сенсі домінує і в сучасній краєзнавчій науково-популярній літературі із зазначеної проблематики. Звісно, вона має право на існування, тим паче доцільна з точки зору виховання любові до рідного краю та пошани до регіональної мікроісторії. Проте, мабуть, з іншого боку, доцільно уникати й надмірної ідеалізації у висвітленні регіональних культуротворчих структур.

Таким чином, історична інформація, яка міститься у книгах протоколів летучок, сформована по темі дослідження проблеми становлення і розвитку української та, зокрема, харківської телевізійної журналістики у 1950–1960-х рр., відзначається відносною повнотою, чому, по-перше, сприяє порівняна наближеність до нашого часу, а, по-друге, зосередження джерельної бази у безпосередній близькості від самого об'єкту дослідження і дослідників. Певною перевагою подібних історичних пошуків є те, що на місцевій, більш-менш повній джерельній базі значно легше робити перевірені наукові висновки, а вже потім, прослідковуючи історію розвитку ще декількох подібних об'єктів дослідження (Київської, Одеської, Сталінської телестудій тощо) зводити отримані в ході аналізу результати до масштабів загальнодержавних (у даному випадку загальноукраїнських), що є методом «від малого до великого», або науково, методом дослідження макроісторії крізь призму мікроісторії.

Ще однією специфікою книг протоколів летучок є те, що попри наявність усіх рис, притаманних діловій документації, цей вид історичних джерел відзначається довільністю форми фіксації інформації, мовленевої стилістики, яскраво вираженим емоційним забарвленням.

Книги протоколів летучок як специфічний вид історичних джерел потребує подальшого вивчення і аналізу через можливість комплексного бачення такого складного і водночас неординарного культурно-суспільного феномену, як поява харківської тележурналістики у 1950–1960-х рр., не тільки на макро-, але і на мікроісторичному тлі протиріч хрущовської відлиги на Слобожанщині. Цей вид джерел по-

требує ширшого запровадження до наукового обігу через можливість ілюстрування на місцевому рівні процесів формування громадської думки, ідейної та мистецької боротьби, співвідношення «штампів» та ініціативи у зароджуванні у 50-60-х рр. ХХ ст. тележурналістиці.

Джерела та література

1. Державний архів Харківської області (*далі* – ДАХО). – Ф. Р. 5745. – Оп. 3. – Спр. 38.
2. ДАХО. – Ф.Р. – 5745. – Оп. 3. - Спр. 62.
3. ДАХО. – Ф.Р. – 5745. – Оп. 3. - Спр. 70.
4. ДАХО. – Ф.Р. 5745. – Оп. 3. - Спр. 79.
5. ДАХО. – Ф.Р. – 5745. – Оп. 3. - Спр. 161.

Олена Шеремет (*Харків, Україна*) **Книги протоколів летучок як важливе джерело з вивчення історії становлення і розвитку української телевізійної журналістики (на прикладі архівних матеріалів Харківської студії телебачення 50–60-х рр. ХХ ст.)**

У статті аналізується таке специфічне джерело з вивчення історії становлення і розвитку української (на прикладі м. Харкова) телевізійної журналістики як книги протоколів летучок. Їхніми специфічними рисами виступають: локальність, довільність форми фіксації інформації, яскраво виражене емоційне забарвлення, точність датування й авторства. Цей вид джерел потребує ширшого запровадження до наукового обігу через можливість ілюстрування на місцевому рівні процесів формування громадської думки, ідейної та мистецької боротьби, дискусій у творчості, співвідношення «штампів» та ініціативи у зароджуванні у 50–60-х рр. ХХ ст. тележурналістиці.

Ключові слова: книги протоколів летучок, історичне джерело, харківська телевізійна журналістика, архівні матеріали, специфіка

Елена Шеремет (*Харьков, Украина*) **Книги протоколов летучек как важный источник по изучению истории становления и развития украинской телевизионной журналистики (на примере архивных материалов Харьковской студии телевидения 50–60-х гг. ХХ ст.)**

В статье анализируется такой специфический источник по проблеме исследования истории становления и развития украинской (на примере г. Харькова) телевизионной журналистики как книги протоколов летучек. Их специфическими чертами выступают: локальность, свобода формы фиксации, ярко выраженная эмоциональная окраска, точность датировки и

авторства. Этот вид источников нуждается в широком введении в научный оборот, что позволяет проиллюстрировать на местном уровне процессы формирования общественной мысли, идейной борьбы, дискуссий в творчестве, соотношении «штампов» и инициативы в зарождающейся в 50–60-х гг. XX ст. тележурналистике.

Ключевые слова: книги протоколов летучек, исторический источник, харьковская телевизионная журналистика, архивные материалы, специфика

Olena Sheremet (Harkiv, Ukraine) The Books of protocols of “letuchkas” an important source on the study of history of becoming and development of Ukrainian television journalism (on the example of the archived materials of the Kharkiv’s studio of television in the 50–60th years of the 20th century)

In the lecture such specific source as the books of protocols of “letuchkas” is analysed on the issue of the becoming and development of Ukrainian (for example of Kharkiv) television journalism. Their specific lines are: locality, freedom of form fixing, bright expression emotional colouring, exactness of the dating and authorship. This type of sources needs wide introduction to the scientific circulation allows which the illustration of the processes of forming the public idea on the local level, the ideological fight, discussions in creation, a correlation of the “stamps” and initiatives in television journalism during the fifteenth-sixteenth years of the 20th century.

Key words: the books of protocols of “letuchkas”, a historical source, Kharkiv’s television journalism, the archived materials, failings, a specific